

ΠΕΡΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ή σχετικά με το «ωραίο» και «χρήσιμο»

Σταύρου Χρ. Τσέτση, Δρος ΕΜΠ

*“...Προσπαθείς, προτού εξασκηθείς, Σωκράτη,
να δώσεις πρώιμο ορισμό τι είναι ωραίο,
δίκαιο, αγαθό...”
Πλάτων, Παρμενίδης (135,C)*

*«... το δε κάλλος των μελών τις συμμετρία
δοκεί είναι...»
Αριστοτέλης, Τοπικά Γ (116b,21)*

Ποιός είναι ο στόχος της δημόσιας τέχνης, αναρωτιέται με άρθρο του ο Alastair Sook στην ηλεκτρονική έκδοση του BBC της 31/7/2013. Αφορμή ένα νέο, γιγαντιαίο γλυπτό της Γερμανίδας καλλιτέχνιδας Katharina Fritsch –ένας υπερφυσικού μεγέθους κόκορας, μονόχρωμος στο μπλε του Yves Klein- στην καρδιά του Λονδίνου, στην Trafalgar Square.

Τι κάνει ένα γλυπτό, μία δημιουργία τριών διαστάσεων, ένα έργο τέχνης γενικότερα, -άξιο λόγου, διαχρονικό; Ποια τα κριτήρια ένταξης του, σε αστικό ιστό, ιδιαίτερα με ιστορικό χαρακτήρα- που του προσδίδουν μία σχέση διαλεκτική, ακόμη και επιθετική, ουδόλως ωστόσο τραυματική;

Ερωτήματα που παραπέμπουν στην ίδια την έννοια της αισθητικής, του «ωραίου», της προσδιορισιμότητας και της χρησιμότητας του. Προβληματισμοί, τόσο παλιοί όσο η προσπάθεια του ανθρώπου να την κατανοήσει, να την αποδώσει.

Αναζητήσεις σύμφυτες με την ίδια την τέχνη, με τις οποίες ο (κάθε) δημιουργός της αναμετρήθηκε από πάντα.



Katharina Fritsch Trafalgar Square, London

1. Περί της έννοιας του «ωραίου».

1.1 Οι φιλοσοφικές καταβολές.

Στον «Φαίδωνα», ο Πλάτωνας υποστηρίζει ότι «το ωραίο» και το αγαθό είναι εννοιολογικά (προσδι)ορισίμα. Στον διάλογο «Φίληβο ή περί ηδονής», σχετικά με τη φύση του αγαθού, προκύπτουν, οι κατά τον Πλάτωνα, οντολογικές βαθμίδες –στις οποίες το «ωραίο» συνιστά συστατικό τους μέρος (Φίληβος, 66):

«...η πρώτη θέση ανήκει στο μέτρο, στο μετρημένο και στο αρμόζον και σε όλα όσα πρέπει να θεωρούνται τέτοια, και μετέχουν στο αιώνιο..., ...δεύτερο πάλι έρχεται το σύμμετρο, το ωραίο, το ολοκληρωμένο, το αυτάρκες και όλα πάλι όσα ανήκουν στο γένος τούτο..., ...του

νου και τη φρόνηση ως τρίτο..., ...τέταρτο οι επιστημονικές γνώσεις, τέχνες και σωστές γνώμες και ακολουθούν εκείνες... που ορίσαμε ως καθαρές ηδονές...».

Στον «Γοργία», αναδεικνύει τη χρησιμότητα «του ωραίου»: «...όλα τα ωραία, όπως σώματα, χρώματα, σχήματα, φωνές, ασχολίες, τα ονομάζεις κάθε φορά ωραία, χωρίς να αποβλέπεις σε τίποτε; Για παράδειγμα τα ωραία σώματα, κατ' αρχάς, δεν λες πως είναι ωραία για τη χρησιμότητά τους, σε ό,τι δηλαδή το καθένα χρησιμεύει, σ' αυτό αποβλέποντας, ή για την ευχαρίστηση, αν, όταν το βλέπουν, κάνει όσους το βλέπουν να χαίρονται;...» (Γοργίας 474d, Πλάτων). «...Μπορείς ν' αναφέρεις κάτι εκτός από αυτά για τη σωματική ομορφιά; (Γοργίας 474d, Πλάτων).

«...και όσον αφορά τους νόμους και τις ενασχολήσεις, τα ωραία δεν είναι πραγματικά άλλο από ωφέλιμα ή ευχάριστα ή και τα δύο ...» (Γοργίας, 474e).

Διερευνώντας την ίδια την έννοια και τα χαρακτηριστικά «του ωραίου», στην Πολιτεία, ο Πλάτωνας υποστηρίζει ότι: «...η ομορφιά και η αρμονία, η χάρη και η ευρυθμία ... παρακολουθούν την ευήθεια του χαρακτήρα εκείνο της ψυχής που έχει διαπλάσει πραγματικώς ωραίο και καλό ήθος...» (Πολιτεία, 400c).

«...Κι απ' όλα αυτά δεν βλέπουμε πως είναι γεμάτη κι η ζωγραφική και όλες οι συγγενικές της τέχνες ... και η οικοδομική. ...Γιατί, σε όλα αυτά υπάρχει ομορφιά ή ασχήμια...» (Πολιτεία 401a).

Επιχειρώντας να διεισδύσει περαιτέρω –παρατηρεί: «...η ομορφιά όμως του ρυθμού, όπως και της αρμονίας, παρακολουθεί και γίνεται όμοια με την ομορφιά του λόγου, καθώς λέγαμε πριν, ο ρυθμός και η αρμονία έγιναν για το λόγο και όχι ο λόγος για εκείνα (Πολιτεία 400d).

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη «... οι κύριες εκφάνσεις του ωραίου είναι η τάξη, η συμμετρία και το καθορισμένο, πράγματα τα οποία οι μαθηματικές επιστήμες καταδεικνύουν κατ' εξοχήν...» (Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά Μ 1078a.b).

Στη δε Ποιητική θεωρεί ότι «... το γαρ καλλόν εν μεγέθει και τάξει εστίν...» (διότι το ωραίο έγκειται στο μέγεθος και στην τάξη...» (περί Ποιητικής, 1450b).

Για τον Αριστοτέλη, συστατικό στοιχείο του ωραίου, αποτελεί η αρμονία, «...η συνένωση των πολυσύνθετων και η ομοφροσύνη των αντιφρονούντων (των διχαφρονούντων συμφορήσιν)» σύμφωνα με τον Νικόμαχο τον Γερασινό (Αριθμητική Εισαγωγή Β, 19). Για να αποφανθεί ότι: «Η δε αρμονία, είναι αριθμητικός λόγος» («Μετά τα Φυσικά» 1092b).

1.2 Προσεγγίζεται η αρμονία;

Ο Θέων ο Σμυρναίος, θεωρεί ότι «...Αυτοί που έχουν ασκηθεί καλά στην αριθμητική, αναζητούν με τη διάνοηση, ποιοι είναι οι αριθμοί που αντιστοιχούν στις συμφωνίες που σχηματίζουν την αρμονία... ...Αυτή η μελέτη οδηγεί στην έρευνα του καλού και του ωραίου...» («Των κατά το μαθηματικών χρησίμων εις την Πλάτωνος ανάγνωσιν.

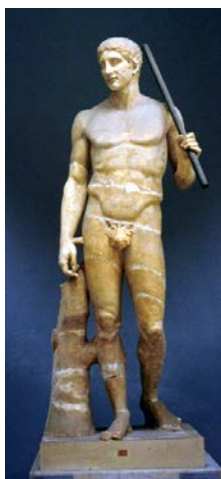
Ο Πλούταρχος, στο «Περί των εκλελυτότων χρηστηρίων» αποφαίνεται ότι: «...από τις ανώτατες αρχές, και εννοώ το ένα και την αόριστη δυάδα, η δεύτερη, που είναι στοιχείο της κάθε αμορφίας και αταξίας, έχει αποκληθεί απειρία, ενώ η φύση του ενός που περιορίζει και συγκρατεί το κενό, το άλογο και απροσδιόριστο στοιχείο της απειρίας, παράγει το

έμμορφο («έμμορφων παρέχεται») αυτό που ανέχεται και επιδέχεται κατά κάποιο τρόπο τη δήλωση η οποία είναι απόρροια της άποψής μας για τα αισθητά πράγματα. Αυτές οι αρχές εμφανίζονται κατ' αρχάς στο πεδίο των αριθμών...» (428,35,F).

Ο νεοπλατωνικός Πρόκλος στο «Περί της κατά Πλάτωνα Θεολογίας Γ'», διατυπώνει μία ανάλογη ερμηνεία «...κάθε ανάμειξη, για να γίνει σωστά, λέει ο Σωκράτης, χρειάζεται αυτά τα τρία: το κάλλος, την αλήθεια και τη σωστή αναλογία...» «ια». Για να καταλήξει ότι: «...χρειάζεται λοιπόν η σωστή αναλογία για την ένωση αυτών που αναμειγνύονται και την κατάλληλη επικοινωνία, η αλήθεια για τη γνησιότητα και το κάλλος για την τάξη αυτό κάνει το σύνολο αξιέραστο... ...Γιατί το να έχει την δική του κατάλληλη θέση μέσα στην ανάμειξη, κάνει και τα στοιχεία και αυτό που δημιουργήθηκε από αυτά, ωραίο». <ια>.

Κατά τις πυθαγόρειες αντιλήψεις «...η τετρακτύς υπαγορεύει την αναλογία των συμφωνιών ... οι συμφωνίες συναποτελούν την τέλεια αρμονία και ... σύμφωνα με την τέλεια αρμονία, οικονομούνται τα πάντα...» (Σέξτος Εμπειρικός, Προς Λογικούς Α' (98).

Ο Ευκλείδης στους ορισμούς των Στοιχείων, αποδίδοντας την Πυθαγόρεια και Πλατωνική παράδοση με μαθηματικούς όρους, σχετικά με τον «Άκρον και Μέσον λόγον»_τη Χρυσή Τομή-, τη διασαφηνίζει «...Όταν ή ως η όλη προς το μείζον τμήμα, ούτως το μείζον προς το έλαττον», όταν δηλαδή ολόκληρη η ευθεία προς το μεγαλύτερο τμήμα, έχει το μεγαλύτερο τμήμα προς το μικρότερο.



«Το ευ παρά μικρόν διά πολλών αριθμών γίνεται»
Από τον «Κανόνα» του Πολύκλειτου

2. Η πρόσληψη της αισθητικής κατηγορίας στο «παράδειγμα» της Αρχιτεκτονικής.

2.1 Το ελληνικό αποτύπωμα του Βιτρούβου.

Την αρχιτεκτονική συνιστούν κατά τον Βιτρούβιο -το σύγγραμμα De architectura του οποίου άσκησε την αποφασιστικότερη επιρροή στη διαμόρφωση της Αρχιτεκτονικής- «η καλούμενη από τους Έλληνες Τάξις, η καλούμενη από τους Έλληνες Διάθεσις, η Ευρυθμία, η Συμμετρία, η Κοσμιότητα και η καλούμενη από τους Έλληνες Οικονομία”.

Ο Ρωμαίος Μηχανικός, στο μοναδικό βιβλίο Αρχιτεκτονικής που κληροδοτήθηκε από την αρχαιότητα, όπου επιχειρείται μία ανασκόπηση των επιτευγμάτων της Ελληνικής περιόδου⁽¹⁾, την προσεγγίζει, ειδικότερα, τις κρίσιμες της παραμέτρους:

- Τάξη, η με αίσθηση του μέτρου, ισόρροπη διάρθρωση των διαφόρων μελών του
- Διάταξη (σωστή διάταξη των στοιχείων)
- Ευρυθμία, η όμορφη όψη και η ισόρροπη εμφάνιση στην κατά σύνολα σύνθεση των μελών
- Συμμετρία, η βασισμένη στην εναρμόνιση, συμφωνία των μελών του έργου και η αντιστοιχία. –βάσει ενός επιλεγμένου μεταξύ τους μέτρου- των διαφόρων επιμέρους στοιχείων στο σύνολο
- Κοσμιότητα, η άμεμπτη εμφάνιση ενός έργου
- Οικονομία, η ισόρροπη κατανομή των υλικών και του διατιθέμενου χώρου και ο με πνεύμα φειδούς καταμερισμός των δαπανών του έργου.

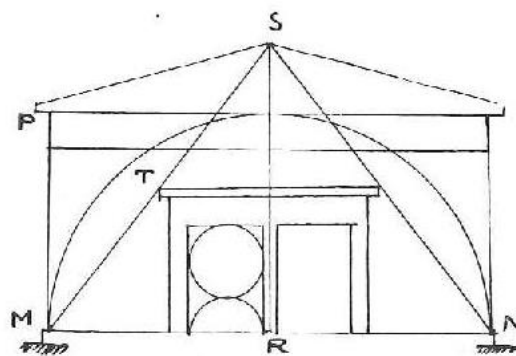
Όλα αυτά κατά τον Marco Vitruvius Pollius, πρέπει να δημιουργούνται, φροντίζοντας για την Αντοχή, την Ωφέλεια και την Ομορφιά.

Ομορφιά, για τον συγγραφέα, επιτυγχάνεται, όταν το έργο έχει ευχάριστη και κομψή εμφάνιση και τα μέλη του είναι έμμετρα διαμορφωμένα, βάσει σωστών αναλογικών σχέσεων.

2.2 Οι σύγχρονες ερμηνείες.

Ο **Le Corbusier**, μελετώντας την ελληνική αρχιτεκτονική in situ, κατέληγε ότι: «Η ρυθμιστική με χάραξη, παρέχει σιγουριά απέναντι στην αυθαιρεσία... ..προσφέρει ικανοποίηση πνευματικής τάξης, που οδηγεί στην αναζήτηση ευρηματικών και αρμονικών σχέσεωνπροσδιορίζει την ευεργετική αντίληψη της τάξης».

«...Η όψη του ναυστάθμου του Πειραιά, καθορίστηκε από μερικές απλές διαιρέσεις που ρύθμισαν την αναλογία της βάσης προς το ύψος, και όρισαν τη θέση της πύλης και τις διαστάσεις της σύμφωνα με τις αναλογίες της όψης...».

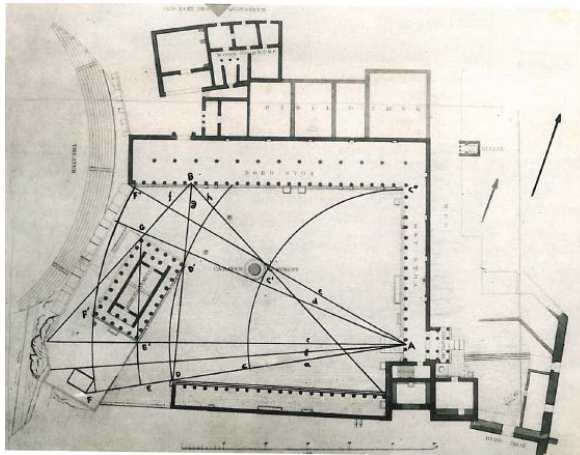


Όψη του ναυστάθμου του Πειραιά.

Και ο **Κ.Α. Δοξιάδης**, εντάσσεται στη χορεία των μελετητών που επιχειρήσαν να τεκμηριώσουν ότι το μέτρο, η αναλογία, η αρμονία, -κρίσιμα στοιχεία της- αρχιτεκτονικής, διέπονται από αριθμητικές και γεωμετρικές αρχές. Κατά τον διακεκριμένο Πολεοδόμο οι Έλληνες της Κλασικής περιόδου, χρησιμοποιούσαν ένα ενιαίο σύστημα για τη διάταξη των κτηρίων στο χώρο, το οποίο βασιζόταν σε συγκεκριμένες αρχές της ανθρώπινης γνώσης:

- Οι σχέσεις μεταξύ των κτιρίων, έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν απλούστερες.

- Τα οπτικά κενά μεταξύ των κτηρίων και να τοποθετούνται, ώστε η γραμμή του ενός οικοδομήματος να συνεχίζεται απευθείας από τα επόμενα.
- Όλες οι οπτικές ακτίνες ξεκινούσαν από τη θέση του ανθρώπου στο χώρο, το ύψος του όριζε τη γραμμή της οριζόντιας προοπτικής.
- Δεσπόζουσα αρχή ήταν ότι κάθε μορφή έπρεπε να είναι όχι απλώς διακριτή, αλλά και ορατή στο σύνολό της.

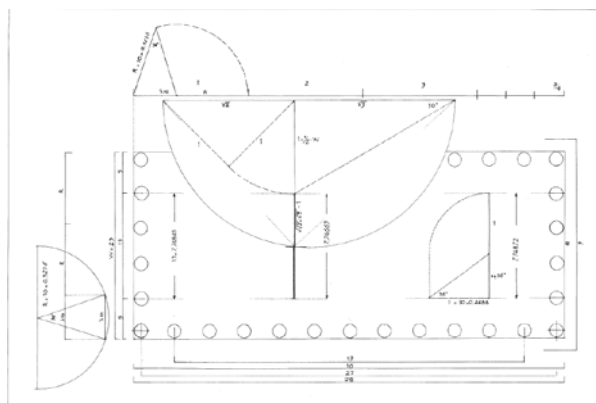


Κ.Α. Δοξιάδης: Χάραξη πολικών συντεταγμένων πάνω σε σχέδιο Ελληνικής πόλης, κλασικής περιόδου, 1937

Ο Κ.Α. Δοξιάδης συμπέρανε ότι το «σύστημα αρχιτεκτονικής χωροδότησης, χρησιμοποιείτο παντού, όχι μόνο στη δημιουργία αστικών χώρων –είτε σε μικρή είτε σε μεγάλη κλίμακα– αλλά και στη διάταξη στο χώρο, αγαλμάτων και άλλων διακοσμητικών στοιχείων».

Η τάξη του χώρου –η αρμονική του διάταξη, πόλη, δημόσιος χώρος, αρχιτεκτονικά, γλυπτά, διακόσμηση– όφειλε να προβάλλει την «αρμονία των σφαιρών», την κοσμική τάξη.

Ο **Αλέξανδρος Παπανικολάου**, μελετώντας τους ναούς του Ηφαίστου στην Αθήνα, του Ποσειδώνος στο Σούνιο, της Νεμέσεως στον Ραμούντα και τον Παρθενώνα, επιχειρήσε να καταδείξει ότι στον Χρυσό Αιώνα, ο αρχιτέκτων, προσέγγιζε το αντικείμενο του σχεδιασμού του μέσω της αναλογίας, πριν από την πραγματοποίησή. Για τον διεισδυτικό μελετητή, το αισθητικώς ωραίο, είναι το αποτέλεσμα της νοητικής συνθέσεως του δημιουργού. Στην περίπτωση του «Κανόνος» κρίνεται μέσω αριθμών.



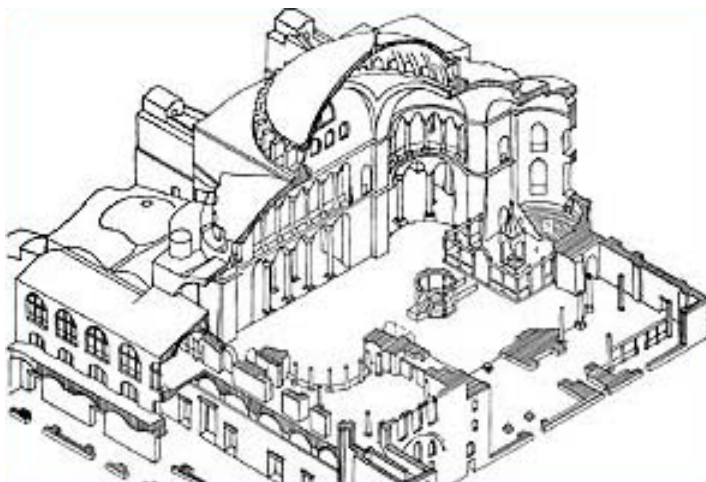
Αλέξανδρος Παπανικολάου : Κάτοψη του ναού του Ηφαίστου, με συνολικές και επί μέρους διαστάσεις και σχεδιαστική έκφραση των μεταξύ τους αρμονικών σχέσεων, Δημοσιεύθηκε το 2000

Η δημιουργία «συνιστά μία αυστηρή διαδικασία παραγωγής της αναλογίας διά της συμμετρίας» - κρύβει μία μαθηματική διαδικασία «...μέσω της οποίας και διά της αρμονίας των σχέσεων των μερών παράγονται η αρμονία του έργου ως ενός αυστηρώς νοητικού αποτελέσματος» (Αλέξανδρος Ν. Παπανικολάου. Μαθηματικά, Μουσική, Αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα. ΥΠΠΟ, Αθήνα, 2000).

3. Η διαχρονία της αναζήτησης.

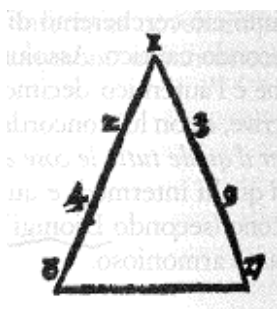
Οι θεωρητικές αναζητήσεις περί αισθητικής που ακολούθησαν τον Χρυσό Αιώνα, εκτυλίχθηκαν και διαμορφώθηκαν σε εδραία και διαρκή αναφορά με τις αρχές που πρώτες διατυπώθηκαν από τις Πυθαγόρειες προσλήψεις, την Πλατωνική οντολογία, την Αριστοτελική παράδοση.

Όχι ασφαλώς γραμμικά. Αυτές κυμάνθηκαν σε πνεύμα αποδοχής ή αμφισβήτησης, με αντιθέσεις που προκάλεσαν πολεμική και ανατροπές, αναιρέσεις και επανεξέταση· κατά περιόδους αναβίωσαν, έτυχαν απόρριψης ή νέας ερμηνείας: Οι ορίζοντες του Αλεξανδρινού κόσμου έδωσαν καινούργια ώθηση· η Ρώμη επεδίωξε να τις ακολουθήσει. Η Χριστιανική παράδοση, πρωτίστως η Ανατολική, τις ερμήνευσε με τους δικούς της όρους, στο μέτρο που τις θεώρησε –ένα κομμάτι- κληρονομιά της, ακόμη και στην, ενίοτε σφοδρή, αντίθεσή της.



Αγία Σοφία, Αξονομετρικό

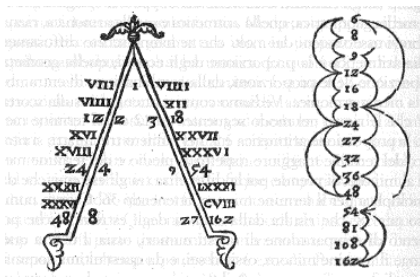
Για την Αναγέννηση υπήρξε η έμπνευση –το αρχέτυπο, που επεδίωξε να αναβιώσει.



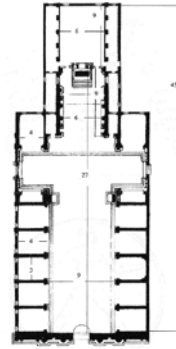
Francesco Zorzi. Πλατωνικό Λάμβδωμα.
De armonia mundi, 1525.



Francesco Zorzi, «Τετρακτύς». De armonia mundi, 1525.



Francesco Zorzi. De armonia mundi, 1525.



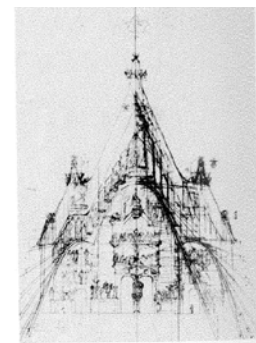
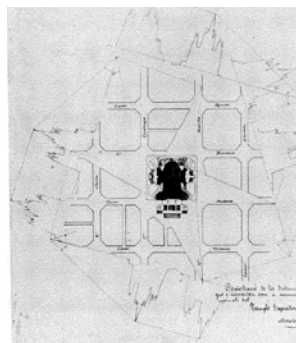
Jacopo Sansovino. Κάτοψη της Εκκλησίας San Francesco della Viana, Βενετία και οι μουσικές πυθαγόρειες αναλογίες, σύμφωνα με τον Francesco Zorzi.

Το Βαροκ, ίσως και σε κάποιες εκφάνσεις το Rococo, στις περιπτώσεις που τις συνάντησαν, στάθηκαν στα επιφαινόμενα.

Ο νεοκλασικισμός, ως αντίδραση στην «υπερβολή» και εγχείρημα επιστροφής στο αρχετυπικό ουσιώδες, άγγιξε, όχι μόνο τα εμφανή χαρακτηριστικά.



Leon von Klentze (1784-1864) Εκκλησίες χωρίς ημερομηνία.



Antonio Gaudí. Προκαταρκτικά Σκίτσα για την Sagrada Familia



Antonio Gaudí. Προκαταρκτικό Σχέδιο για την Sagrada Familia, δημοσιευμένο το 1906

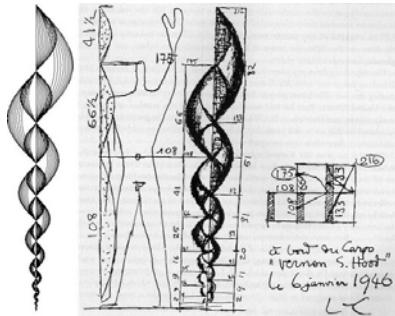


William Blake. Newton, 1805 – Επανεκτύπωση 1805

Ο μοντερνισμός, μόνον φαινομενικά τις απέρριψε: Ο Le Corbusier, ο Ξενάκης, ο Dali, ο Escher, γονιμοποίησαν από το «Απολλώνιο Φως» –το ενσωμάτωσαν συνειδητά στη δημιουργικότητα τους.

Νέες τάσεις -σε συνθήκες καινοφανών τεχνολογικών επιτευγμάτων- κινούνται σε πνεύμα ριζικής αμφισβήτησης και ρήξης.

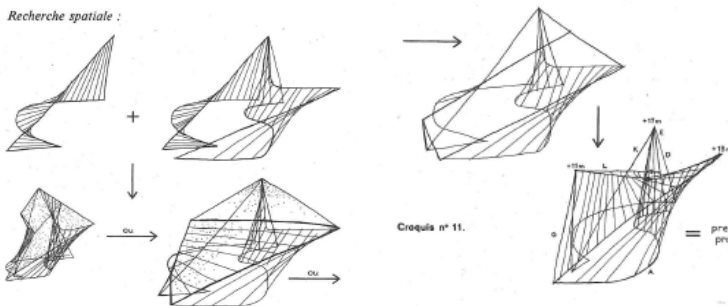
«Απελευθέρωση» στο πνεύμα του Andre Breton, που υποστήριζε ότι το ευρωπαϊκό πνεύμα βρίσκεται υπό την κατοχή «του είδεναι» εδώ και δύο χιλιάδες χρόνια⁽³⁾;



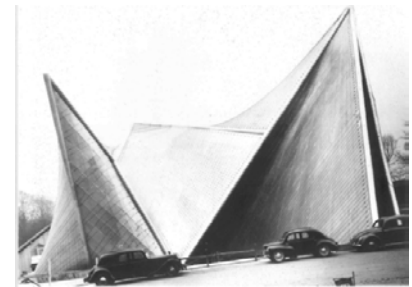
Le Corbusier: Le Modulor, 1948



Salvator Dali: Μελέτη για την «Ατομική Λήδα», 1947 (πίνακας και σπουδή)



Γιάννης Ξενάκης: Μελέτη για το περίπτερο της Phillips, 1956



Γιάννης Ξενάκης, Le Corbusier: Το περίπτερο της Phillips, 1956-1958.



M.C. Escher: Doric columns, 1945



Jackson Pollock. Number 1, 1950



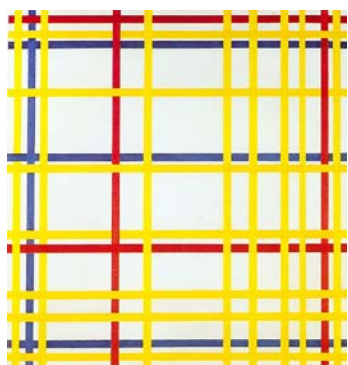
Mark Tobey: Universal City, χωρίς ημερομηνία.



Theodoros Stamos: Documenta II, χωρίς ημερομηνία.



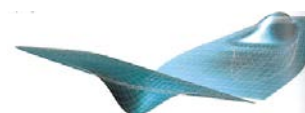
William Baziotes: Cyclopes, 1947



Piet Mondrian: New York City 1, 1942



Yves Klein: Blue Venus, χωρίς ημερομηνία



Asymptote: Exhibition pavilion "Hydra" Pier, Haarlemmermeer, 2002

Η αίσθηση του «ωραίου». Από τα μαθηματικά στην έμπνευση και αντίστροφα.

Θα μπορούσε να ισχύσει η διασταλτική απόδοση των λεγόμενων του Σωκράτη: «...Δεν άργησα να αντιληφθώ ότι και για τους ποιητές ισχύει αυτό εδώ, ότι δηλαδή δεν δημιουργούν με τη σοφία, **αλλά με κάποιο φυσικό χάρισμα**, με κάποια έμπνευση, ανάλογη μ' εκείνη των μάντεων και των χρησμοδών...» (Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, 22b).

Ο συγγραφέας του βιβλίου «Χρυσός Λόγος» Mario Livio, εν κατακλείδι απφάίνεται ότι: «Θα πρέπει να παραιτηθούμε από την εφαρμογή του ως ένα σταθερό πρότυπο για την αισθητική, είτε στην ανθρώπινη μορφή, είτε ως Λυδία λίθος για τις καλές τέχνες».

Ο μαθηματικός Ian Stewart, υποστηρίζει ότι: «η συμμετρική σχέση ανάμεσα στις μαθηματικές ιδέες και τον φυσικό κόσμο, όπως η συμμετρία ανάμεσα στην αίσθηση του ωραίου και στις βαθύτατα σημαντικές μορφές, είναι το πολύτιμο κλειδί, που όποιος το ανακαλύψει, θα ξεκλειδώσει τα μυστικά της φύσης και θα μας πει γιατί η ομορφιά είναι αλήθεια και γιατί η αλήθεια είναι ομορφιά».

Η δημιουργία –εν προκειμένω η αρχιτεκτονική και η γλυπτική και η συνάρθρωσή τους– συλλαμβάνεται χάριν της έμπνευσης η οποία ενίοτε μπορεί να εντάσσεται σε γεωμετρικούς κανόνες, όχι απαραίτητα με καθαρές γεωμετρικές αρχές. Ασφαλώς στερεοτυπικά κριτήρια, τα οποία επιδιώκουν να συνθέσουν μία προσέγγιση «αισθητικής εγκυρότητας», δεν θα μπορούσαν να μην διατυπωθούν και να κατηγοριοποιηθούν ως:

- Μορφολογικά, η καθαρώς οπτική προσέγγιση.

- Κοινωνικά, η γέννηση του έργου, η σχέση του με την κοινωνική πραγματικότητα.
- Εικονολογικά, η εκπέμπουσα σημειολογία.
- Δομικά, η λειτουργικότητα, σαφέστερα προσδιορίσιμη.

Ωστόσο, ακόμα και η δεσπόμενη μορφή του σκεπτικού κινήματος Σέξτος Εμπειρικός -που αμφισβήτησε ως φιλοσοφική αρχή, τα αντικειμενικά κριτήρια πρόληψης της «αληθούς γνώσης»- μετέφερε τις πυθαγόρειες θέσεις, κατά τις οποίες, οι συμφωνίες συγκροτούν την «τέλεια αρμονία» και «κατά δε την τέλειον αρμονίαν πάντα διοικείται» και ότι «...η δε τέλεια αρμονία, θεωρείται ότι συνιστάται σε τρεις συμφωνίες: τη (συμφωνία) διά τεσσάρων, τη (συμφωνία) διά πέντε και τη (συμφωνία) διά πασών...» (Σέξτος Εμπειρικός, Προς Αριθμητικούς, β).

Το αδιέξοδο του ορισμού του «ωραίου» στον πλατωνικό διάλογο «Ιππίας Μείζων», ο οποίος καταλήγει με το παροιμιώδες «χαλεπά τα καλά» (2) –τα ωραία είναι δύσκολα- είναι μόνον φαινομενικό;

Από την αναζήτηση –μια διαχρονική αναμέτρηση- μεταξύ του αισθητικά προσδιορισμού με περισσότερη ή λιγότερη σαφήνεια, γεωμετρικά ή όχι, με μαθηματικούς όρους ή μη και του πιο αφαιρετικού, του μη εκφράσιμου ως πιστή εικαστική προβολή μιας πραγματικότητας, ή της ιδεατής της απεικόνισης, αναφύεται αυτό, που μετέχει στην αίσθηση του ωραίου.

⁽¹⁾ Θ. Τάσιος, Βιτρούβιος Περί Αρχιτεκτονικής Πλέθρον Επιμ. Π. Λέφας 1996, Πρόλογος.

⁽²⁾ Οι ορισμοί του ωραίου ως «παρθένος καλή καλόν» ή το ωραίο είναι το χρυσάφι, το ωραίο σχετίζεται με την υγεία, τον πλούτο, τις τιμές και το καλό, το ωραίο είναι το ταιριαστό, το ωραίο ταυτίζεται με το χρήσιμο και τέλος το ωραίο είναι το ευχάριστο στην όραση και στην ακοή, δεν ικανοποιούν τους συνομιλητές.

⁽³⁾ Η Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ. Ελληνισμός και Ευρώπη. Ίδρυμα Γουλιανδρή-Χόρν. Αθήνα 1995.

ΠΗΓΕΣ (ενδεικτικά)

- **Cuomo Serafina:** Αρχαία Μαθηματικά. Εκδόσεις Ενάλιος. Αθήνα, 2007.
- **Doxiadis C.A.:** Architectural Space in Ancient Greece. Translated and Edited by Jaqueline Tyrwhitt. Athens, 1969.
- **Ferguson Kitty:** Η Μουσική του Παθαγόρα. Εκδοτικός οίκος Τραυλός. Αθήνα, 2009.
- **Le Corbusier:** Vers une architecture, 1923, © , Foundation Le Corbusier. Ελληνική Έκδοση: Για μία Αρχιτεκτονική. Μετάφραση, Παναγιώτης Τουρνηκιώτης. Εκκρεμές. Νοέμβριος 2005.
- **Livio Mario:** Ο Χρυσός Λόγος. Η Ιστορία του Φ, του εκπληκτικότερου Αριθμού. Εκδόσεις Ενάλιος. Αθήνα, 2005.
- **Θέων ο Συμρναίος:** Των κατά μαθηματικών χρησίμων εις την Πλάτωνος Ανάγνωσιν, Πρώτο Μέρος Εισαγωγή. Επιμέλεια: Σπανδάγου, Ευάγγελος, Εκδόσεις Αίθρα, 2003.

- **Παπανικολάου Αλέξανδρος:** Μαθηματικά, Μουσική, Αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα. Υπουργείο Πολιτισμού. Αθήνα, 2000.
- **Πλάτων:** Απολογία Σωκράτους. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1991.
- **Πλάτων:** Ιπτίας Μείζων ή περί καλού. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1993.
- **Πλάτων:** Γοργίας ή περί ρητορικής. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1993.
- **Πλάτων:** Παρμενίδης ή περί ιδεών. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1993.
- **Πλάτων:** Φίληβος ή περί ηδονής. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1993.
- **Πλάτων:** Επινομίς. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1994.
- **Πλάτων:** Τίμαιος ή περί φύσεως. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1993.
- **Πρόκλος:** Περί της κατά Πλάτωνα Θεολογίας Γ'. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1999.
- **Προσωκρατικοί:** Αρχύτας, 13^{ος} τόμος. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 2000
- **Προσωκρατικοί:** Φιλόλαος, 12^{ος} τόμος. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 2000.
- **Σέξτος Εμπειρικός.** Προς λογικούς Α'. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1998.
- **Σέξτος Εμπειρικός.** Προς αριθμητικούς. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 1998.
- **Stewart Ian:** Ο Γκαλουά και το κλειδί της συμμετρίας. Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα, 2007.
- **Hadjinicolaou Nicos:** Storia dell arte e lotta delle classi. Editori Riuniti, Roma, 1975.